

Патристика и модерна теологија*

Давно је један англикански бискуп своје клиру једном приликом дао овакав савет вредан дивљења: "Ви који се посвећујете божанској теолошкој науци, ви који бледите над Светим Писмом; изнад свега, ви који сте већ заузели достојанство свештеничке службе, или томе тежите; ви, који се спремате да се прихватите страшне бриге о души; *ославише се науке овог времена, немојше се бавиши новонаријама шло су у моди*; трагајте за оним што је било у почетку; идите до врела, окрените се старини; *врашише се часним Оцима*, поштујте Прву Цркву, односно, да употребим реч пророка, *ишајше за старе сазе*, (Јер. 6, 16)".⁴⁴ Био је то заиста здрав програм за изучавања. Оваква сугестија да би модеран теолог у потрази за надахнућем требало да се *враши унашраг*, назад у прошлост, је ипак још увек веома непопуларана међу нашим студентима теологије. Већина њих опасно пренаглашава потребу да се, у једној новој теолошкој синтези сусретне и суочи са тешкоћама *нашег сошвеног* доба. И обично се истиче натегнута разлика између *догме* и *доктрине*. Све "догме" се морају примити и сачувати недирнуте и непромењене, то је нешто што прихватају сви саборно мислећи

---

⁴⁴ Џон Пирсон, бискуп Честера, *Conciones ad Clerum*, мањи теолошки радови, изд. E. Churton, Oxford, 1844, t. II, стр. 6: Vos igitur, si a me quaeratis, quid in religionis negotio maxime spectandum putem sic accipite. Qui divino theologiae studio operam datis; qui chartis potissimum sacris impallescitis; qui venerandum sacerdotii officium suscepturi estis: excutite praesentis temporis prurium, fugite affectam novitatem quod fuit ab initio quaerite, fontes consulite, ad antiquitatem confugite, ad sacros Patres redite, ad Ecclesiam primitivam respicite, hoc est ut cum propheta nostro loquar. Interrogate de semitis antiquis. (енглески превод овог текста преузет из: *Prof. J.J. Blunt: Lectures on the Right Use of the Early Fathers*, 1857, где је Пирсонов одељак дат као епиграф.)

научници. Али, само је мали број тврдњи за које се признаје да су заиста "догматске" у строгом смислу речи, иза којих стоји одговарајући, одлучан и обавезујући ауторитет неког Васељенског сабора или једнодушно слагање читаве Цркве (*ecclesia sparsa*). У сваком случају, ове догматске тврдње или дефиниције заиста захтевају објашњење, морају се проширити или развити у један кохерентан систем идеја.

Међутим, главна сврха доктрине би требало да буде само пратећа: да непромењиву истину догми учини потпуно приступачном и разумљивом одређеном и конкретном историјском миљеу, да под неким посебним околностима, за одређено доба или неку одређену генерацију, изрази и објасни откривену истину. А овако, доктрина неизбежно нема ништа друго до релативне и условне вредности - за одређено време и средину, и мора се поново и поново прилагођавати променљивом менталитету народа, мора се с времена на време преформулисати и реконструисати. Никакво објашњење не може важити за сва времена! А сувише се често претпоставља да је хришћанска доктрина само пуко објашњење вере, које је можда корисно и поучно, али тешко да је незамењиво или обавезујуће. Зачудо, овакав став понекад деле и извесни конзервативни умови у Цркви. Вера не може да зависи ни од какве посебне филозофске претпоставке, и то је главни аргумент. У претходној генерацији руских еклисиолога је постојало јако предубеђење против било какве "метафизике", философије или спекулације, била она немачка или грчка. Ми још увек живимо под сенком овог чудноватог еклисиолошког агностицизма. Чистота Светог Писма и једноставност вере се супротстављају хвалисавости свих теолошких спекулација. И, овде постоји неочекивано слагање оних који не верују никаквој теолошкој спекулацији, и оних који трагају за новом, модерном теолошком синтезом. И једни и други заправо занемарују традиционалну синтезу, патристичку доктрину. За једне, она је и даље једна спекулација, а за друге је то спекулација из давнина, па према томе, застарела. Патристички списи се, додуше, поштују, али више као историјски документи него као књиге ауторитета. Још увек су бројне патристичке референце и чак и наводи уобичајени у нашим теолошким есејима и књигама. Међутим, често су ови стари текстови или наводи једноставно уметнути у неку схему која је преузета са другог места. Заправо, конвенционалне схеме наших теолошких књига су дошле са Запада, делом из римских, делом

из реформаторских извора. Патристички текстови се чувају и понављају. Патристички ум је сувише често потпуно изгубљен или заборављен. Паламитско учење о Божанским $\epsilon\upsilon\rho\upsilon\epsilon\iota\alpha\iota$ једва да се помиње у већини наших књига. Доктрина о Богу и Његовим атрибутима, што је особеност нашег и источног предања, је заборављена и потпуно погрешно схваћена. Позната патристичка доктрина о обожењу ($\theta\epsilon\omega\sigma\iota\zeta$) се у нашим модерним системима поново прилично игнорише. Доктрина о Искупљењу се у нашим популарним књигама излаже или по Анселму Кантерберijsком или по неком каснијем пост-тридентском ауторитету. А наши теолози потпуно превиђају типично патристичку идеју, која је тако снажно наглашена у литургијским текстовима, да је Христово Васкрсење врхунац и стварни извор победе над смрћу. Заборављена је и идеја о Цркви као о Мистичном Телу Христовом, а један модеран покушај подсећања на то у теолошкој тези је руски Синод строго критиковао пре четрдесет година (случај свештеника Е. Аквитонова). Наши професори теологије једва да проучавају изврсне расправе Николе Кавасиле и Симеона Солунског као ауторитете православне доктрине о светој евхаристији. Многе истакнуте вође руске Цркве су у последњих педесет година више него једном осетиле и изразиле животну и хитну потребу да се реформише наша теолошка оразовна рутина и поново успостави патристички менталитет.

Велика је и историјска заслуга почившег митрополита Антонија (Краповицког) који је тако снажно проповедао стандардну вредност патристичких списа и патристичког ума. На несрећу, његово тумачење патристичке доктрине је на многим местима веома погрешно. Али, главни принцип је ообјављивао са великом упорношћу и правим ауторитетом. Овај позив да се "*враћимо*" светим Оцима се може лако погрешно разумети. Он *не значи* повратак *самом* слову патристичких докумената. Следити кораке светих Отаца не значи "*jurare in verba magistri*" (судити по речи учитеља). Оно што се овим заиста мисли и захтева није неко слепо или ропско подражавање и понављање, већ је то, пре, даље *развијање* патристичког учења, али хомогено и сродно по духу. Ми морамо да поново упалимо стваралачку ватру Отаца, да у себи поново успоставимо *ѡаѡрисѡички* дух. Као што је кардинал Њумен (*Newman*) једном приликом рекао: "Оци су наши учитељи а не наши исповедници или каузисти; они су проповедници великих ствари, а не духовни усмеривачи појединаца"

(Есеји, II, 371). Од правог значаја није толико истоветност изговорених речи, колико прави континуитет живота, духовности и надахнућа. Човек мора или да стари или да напредује, али у *ис̄иом̄ ѡправцу* или, боље рећи, *на ис̄и начин и у ис̄иом̄ духу*. Овде се посебно морају поменути две ствари.

1. Чак и у историјском смислу је тешко могуће издвојити формалну или дефинисану догму од оног доктриналног контекста који је обухвата и у којем једино ова дефиниција има своју пуну вредност и значење. Веза "догме" и (патристичке) "доктрине" је много дубља и органскија него што би заговорници нове доктринарне синтезе хтели да признају. Патристичко учење је за историчара у сваком случају најбољи и најприроднији кључ догме. Уколико је ово тумачење непотпуно, мора се наставити *ис̄иом̄ ѡушањом*. Свети Оци нас још увек воде тим путем, морамо да идемо даље, и заиста се појављују многа, сасвим неочекивана гледишта, али је пут још увек исти, царски пут саборног разумевања.

2. Ово је, вероватно, најважније. Свети Оци су више него теолози. Они су учитељи, "учитељи Цркве", *doctores Ecclesiae*, οὐ διδασκαλοὶ τῆς οἰκουμένης (учитељи васељене). "У саборном преображају, личност добија снагу и моћ да изрази живот и свест целине. И то не као неки безлични посредник, већ у стваралачком и подвижничком чину. Не смемо рећи: "Свако у Цркви *дос̄иш̄же* степен саборности", већ, "свако може, и мора, и *ѡзван је да га дос̄иш̄гне*". Оне који су то достигли у Цркви зовемо учитељима и оцима, *јер од њих чујемо, не само њихово лично ис̄иоведање, већ и сведочење Цркве*; они нам говоре из своје саборне целовитости, из целовитости живота пуног Благодати.⁴⁵ Овај "саборни менталитет" успоставља несравњиву методолошку вредност или ауторитет патристичких списа. И наново, ово не значи да се морамо држати свих личних мишљења Отаца, или да сваког посебног учитеља међу Оцима морамо да следимо. Први задатак садашње генерације православних теолога би био да ову способност за жртву поново успоставе у себи самима, и то не толико да развијају сопствене идеје или погледе, већ једино да посведоче неупрљану веру Мајке Цркве! *Cor nostrum sit semper in Ecclesia!* (Наше срце је увек у Цркви).

---

⁴⁵ Г. Флоровски, *Sobornost, The Catholicity of the Church, "The Church of God", An Anglo-Russian Symposium by Members of the Fellowship of St. Alban and St. Sergius, London, S.P.C.K., 1934, p. 62.*

Било би неправедно, чак и са чисто историјске тачке гледишта, претварати се да су свети Оци изразили веру Цркве условним језиком текуће философије свога доба, који очигледно нема основа за канонизацију, ма како био имплицитан. Сва истина о светим Оцима је да су *они створили нову философију*, веома различиту од платонизма и аристотелизма или било чега другог. Ово чини смешним сваки покушај да се традиционална доктрина реинтерпретира појмовима или категоријама неке нове философије, ма каква та философија била. Развој модерне философије се, у сваком случају, не може третирати као неки независан пример. "Модерна философија" се, пре свега, мора испитати из саборне самосвести Цркве. Било би управо смешно хришћанску доктрину проверавати неким кантоновским или хегеловским критеријумом, или критеријумом Лоцеа, Бергсона или неког другог. Оно што се, заправо, захтева није неки нови језик, или некакве нове славне визије, већ је то само *једно боље духовно гледиште* које би нам поново омогућило да проникнемо у пунину саборног искуства онолико колико је то чинио наш духовни Отац или наши праоци. Ово поновно откривање патристичког гледишта би било једини прави корак унапред. Једна се ствар овде мора нагласити. Никаква посебна философија није никада била "канонизована" кроз некакав доктринарни или догматски став.

Ипак, све ове традиционалне схеме и формулације су до краја и потпуно *јелинске* или *грчке*. Овај "јелинизам" је *шакорећи, зависно канонизован*. То је један нови, *хришћански јелинизам*. То је општа атмосфера Цркве коју је створио низ хришћанских генерација. Наше хришћанско богослужење је у својој суштини јелинско (као што је недавно показала веома расветљујућа публикација великог бенидиктинског научника фратра Ода Касела из опатије Maria Laach). Исто се мора казати за наше иконе. Исто стоји и за наше доктринарне формулације. У извесном смислу и *сама Црква је јелинска*, она је једна јелинска установа, - другим речима, *јелинизам је стална категорија хришћанског постојања*. Према томе, и сваки теолог мора да прође кроз искуство духовне јелинизације (или поновне јелинизације). Многе мане модерног развоја православних Цркви у великој мери потичу од губитка овог јелинског духа. А стваралачки постулат за долазећу будућност би био овакав: *будимо више Грци како бисмо били истински саборни, како бисмо били истински православни*.

* Преведено из:

"Procès-verbaux du premier congrès de Théologie Orthodoxe à
Athènes, 29. Novembre - 6. Décembre 1936", Athènes, 1939.

Са енглеског превела Милена Шибул.